

Вороний Микола Кіндратович

Життя та творчість

МИКОЛА ВОРОНИЙ

(1871 — 1938)

Псевдоніми — Арлекін, Віщий Олег, Номо, Sirius, Кіндратович, Микольчик. Криптоніми — М.В., К-ич М., М-У-ко та інші.

Микола Кіндратович Вороний народився 7 грудня 1871р. у сім'ї ремісника на Катеринославщині (тепер Дніпропетровська область). Коли хлопцеві було півроку, родина переїхала до Харкова. Спочатку він навчався в Харківському, а потім у Ростовському реальному училищі, звідки був виключений за зв'язки з народниками, читання і поширення забороненої літератури. Три роки перебував під наглядом поліції із заборonoю вступати до вищих навчальних закладів Росії. Перші вірші Вороний почав писати, ще навчаючись у Харківському реальному училищі. У 1893 р. він надрукував перший вірш "Не журишь, дівчино".

У 1895 р. виїхав за кордон і навчався спочатку у Віденському, а потім Львівському університетах на філософському факультеті. У Львові зблизився з І. Франком, який справив великий вплив на формування світогляду, літературно-естетичних поглядів молодого поета.

М. Вороний працював бібліотекарем і коректором Наукового товариства ім. Т. Шевченка, режисером українського театру товариства "Руська бесіда", в редакції журналу "Життє і слово", де вів рубрику "Вісті з Росії". Допомагав І. Франкові у виданні газети "Громадський голос" і "Радикал", деякий час був неофіційним редактором журналу "Зоря". З 1897р. був актором театральних труп М. Кропивницького, П. Саксаганського, О. Васильєва та інших. У 1901р. Вороний залишив сцену, служив в установах Єкатеринодара, Харкова, Одеси, Чернігова. У "Літературно-науковому віснику" опублікував відкритий лист програмного характеру, де закликав письменників до участі в альманасі, "який змістом і формою міг би хоч трохи наблизитись до нових течій і напрямів сучасних літератур".

У 1910 р. Вороний оселився в Києві, працював у театрі М. Садовського, викладав у театральній школі. Протягом 1911 — 1917 рр. видав збірки поезій "Ліричні поезії" (1911), "В саяві мрій" (1913), "Євшан-зілля" (1917).

Після загибелі УНР (Української Народної Республіки) М. Вороний не сприйняв радянської дійсності та емігрував за кордон у 1920 р. Жив у Варшаві, де здружився з польськими письменниками Ю. Тувімом і Л. Стаффом.

У 1921 р. у Варшаві видав збірку "За Україну!", невдовзі переїхав до Львова. Викладав в українській драматичній школі при Музичному інституті імені М. Лисенка, деякий час був директором цієї школи. У 1926 р. Вороний повернувся в Україну, займався педагогічною і театрознавчою діяльністю.

У 1934 р. письменник був репресований, йому не дозволялось жити в Києві. 7

червня 1938р. — розстріляний (хоча в деяких джерелах можна знайти інші дати і причини смерті М. Вороного, наприклад, "Помер М. Вороний у 1942 році в окупованій гітлерівськими загарбниками Воронежській області" або "Помер М. К. Вороний 1940 року, місце і причина смерті невідомі". Вивчення архівів КДБ (комітет державної безпеки) дозволило документально точно визначити, що Вороний проходив по груповій справі з традиційним для того часу формулюванням "за участь у контрреволюційній військово-повстанській організації" і 29 квітня 1938 року особлива трійка при НКВС (народний комітет внутрішніх справ) Одеської області розглянула "справу тринадцятьох" і всім винесла вирок — "розстріляти".

Микола Вороний — постать в українській культурі неординарна. Щоб переконатись у цьому, досить згадати, що він був поетом, перекладачем, критиком, істориком літератури, публіцистом, актором, режисером, редактором, дослідником національного театру, світової та вітчизняної драматургії, громадським діячем. Своєю творчістю він обстоював думку про необхідність модернізації української літератури, орієнтації її на Європу. У виданому ним альманасі "З-над хмар і долин" (Одеса, 1903) поряд з модерними поезіями були представлені твори поетів, які виступали проти декадансу, "чистого мистецтва" та інших течій у літературі і мистецтві,— І. Франка, П. Ірабовського, Лесі Українки, М. Старицького, В. Самійленка та інших. Від збірки до збірки поезія Вороного глибшає змістом, порушує загальносвітові теми, філософські питання ("Мандрівні елегії"), еволюціонує від романтизму до неоромантизму та символізму. Він одним з перших вводить у лірику тему міста, переймає ряд традиційних мотивів європейської поезії, де протиставляється поетична одухотвореність і буденність, утверджує нестримне прагнення людини до

краси, світла, осягнення космосу ("Ікар", "Сонячні хвилини"), розкриває трагізм духовної самотності (цикл "Осокорі"). Але тяжіння до модернізму не перешкоджало Вороному писати твори, пройняті щирою любов'ю до народу, шаною до його кращих синів ("Краю мій рідний", "Горами, горами", "Привид", вірші, присвячені Т. Шевченкові, І. Франкові, М. Лисенкові). Поет був переконаний, що любити свою землю, свій народ — не означає обов'язково вихвалити, тому в нього є твори, в яких висміюється національна обмеженість, псевдопатріотизм, його антигуманістична, аморальна сутність ("Мерці", "Молодий патріот", "Старим патріотам"). Використавши літописну оповідь про могутній вплив запаху трави з рідного краю, поет пише поему "Євшан зілля". Епіграф визначає провідну думку твору: краще в своїй землі кістьми лягти, ніж на чужині бути в пошані. І хоча до літописної оповіді вже звертались А. Майков твором "Ємшан" та І. Франко твором "Євшан", Вороний також використовує цей матеріал, щоб розглянути проблему історичної пам'яті народу.

З давніх-давен у різних народів панувала думка, що без минулого не може бути майбутнього, історія — це той життєвий корінь, на якому тримається нація, народ. "Яке коріння, таке й насіння",— твердить народна мудрість. Геніальний Т. Шевченко в посланні "1 мертвим, і живим..." з болем у серці звертався до своїх сучасників із закликом звернути погляди в минуле, вивчити справжню історію, спитати себе: "Ким?

За що закуті?.." Це болюче питання ставить перед собою і українцями і Микола Вороний. Взявши за основу літописну легенду про сина половецького хана, якого взяв у полон з ясирем князь Володимир, автор переосмислив її в науку своїм сучасникам, "котрі вже край свій рідний зацурали, занедбали". Відірваний від привільних половецьких степів, юнак звикає до чужих розкошів, звичаїв. Переродилося, зачерствіло його серце, вмерло в ньому рідне слово, стерлися з пам'яті мамині пісні колискові й мудрі батьківські повчання. Посланець від батька співає йому пісню вільного краю, але ніщо не вражає юнацького серця:

Там, де пустка замість серця, Порятунку вже не буде!

Здавалося, ніякі ліки не зарадять, не допоможуть. Та ось старий посланець намагається востаннє "пробудити" юнака: він виймає з-за пазухи жменьку сухої трави зі степу — євшан-зілля. Пахощі гіркої полину вдарили в груди, вогнем пронизали серце невільника. І промайнув перед очима "рідний степ — широкий, вільний", постав у пам'яті нещасний батько. Зануртувала кров, прокинулось

найдорожче, найсвятіше почуття — любов до рідного краю. Зрозуміло, що тепер ніякі перешкоди не зупинять юнака на шляху до волі, до "рідного степу", до "краю веселого". Його кличе голос крові, голос матері-землі. Повертається він до свого роду не приспаним рабом, а вільним гордим орлом. Радіє поет, радіємо й ми, бо син прилинув до змучених чеканням батьків, щоб стати їм надійним оборонцем. Але попри такий оптимістичний та радісний фінал, ми відчуваємо, що авторові цієї поеми зовсім не радісно:

Де ж того євшану взяти. Того зілля привороту, Що на певний шлях направить,—
ШЛЯХ у край свій повороту?!

Як пробудити в українців дух непокори, дух свободи? Яким зіллям-приворотом прихилити їх до рідного лона? Такими болісними питаннями закінчує поему Микола Вороний.

Страдницький образ підневільної, рідної поетові землі гарячим струменем проходить через усю його творчість. Не може примиритися зболена душа поета з тим, що "... люди — невільники німі, на їх устах печать". Не коритися долі, а боротися

За Україну, За її долю, Зачесть і волю,

За народ! — таке творче кредо Вороного-патріота.

Вірш "За Україну!" настільки щиро передавав почуття поета, що композитор Я—Ярославенко поклав її на музику. І ця маршова пісня виконувалась і виконується на урочистостях української громадськості.

Якщо визначати основні мотиви творчості М. Вороного, то на перше місце, безперечно, слід поставити твори про безмежну любов до України, про її мужніх, відважних борців, які готові відстоювати свободу в будь-який спосіб. Але ні в якому разі не можна судити про творчість поета так однобоко. Адже людина, яка не любить іншої людини, ніколи не зможе полюбити країну. Тому обов'язково слід звернути увагу й на інтимну лірику М. Вороного. Інтерес до внутрішнього світу людини, прагнення художньо дослідити складність і суперечливість її переживань і настроїв зближують

поезії Вороного з кращими здобутками європейської лірики. Так, цикл інтимної лірики "За брамою раю", що охопив поезії Д903—1910 рр., навіяний тривалими переживаннями автора через драматичну розлуку з дружиною через рік після одруження.

Поет виховував сина Марка, сподівався на повернення щастя, хоч і усвідомлював, що його вже не буде. Це засвідчує "Присвята" до циклу, де стверджується* що переживання "серця само-тнього, серця скорботного" — "спів без надій".

Вірші дають змогу простежити розвиток почуття. Були спочатку щасливі хвилини зустрічей, тоді все в природі сяяло й усміхалося, у серці "любє почування" квітло "пишним цвітом", душа співала "гімн щасливого кохання" ("На скелі", "Хвиля"). Та ось зрада "розірвала в шматки найніжніші квітки, найсвятіший огонь погасила" ("Зрада"). Розуміючи, що в стосунках з колишньою коханою "все пішло намарне", все вже зруйновано й колишнього не повернути, герой не може її забути, бо "біль буяв, як чад похмілля". Час минає, але душевні страждання продовжують пекти — такий мотив розгортається у вірші "Ні, не забув...". Та вже в наступній поезії — "Нехай і так" — автор від імені ліричного героя намагається нас переконати, що навіть нещаслива любов своїм болем очищає людину:

Бо на вогні, що палить мої груди. Згорить і єя любов. Кайдани упадуть. Зітреться а слід колишньої полуди, І ясний, тихий світ мою осяє путь.

Останній вірш циклу "Finale" завершує "ліричну драму" і поета, і його героя. Минуло шість років страждань ("шість літ щодня надіятись і ждати"). Тяжкий душевний біль був переможений любов'ю.

Проте є ще один мотив у творчості М. Вороного, який він також не міг оминати: як справжнього поета його не могло не цікавити питання про роль поета і поезії в житті людини. У вірші-при-святі "Іванові Франкові" Вороний намагається розібратись, чи має поезія бути зброєю в руках митця, чи мистецтво має відтворювати тільки прекрасне. Він доходить висновку, що митець не має права не реагувати на суспільне життя, не боротись за щасливе майбутнє, але водночас душа прагне пізнання "надземного", охоплення неосяжного, тому й цю потребу митець має задовольнити:

Моя девіза — йти за віком

І бути цілим чоловіком! !

Вороний добре знав європейську літературу, прагнув органічного поєднання кращих традицій європейської лірики з новаторськими пошуками. Висока культура вірша^ намагання сягнути художніх поетичних вершин, збагатити українську лірику новими мотивами й образами ставлять Вороного в першу шеренгу митців-новаторів новітнього часу — поруч з Лесею Українкою, О. Олесем, М. Рильським, П. Тичиною, Є. Плужником, Є. Ма-ланюком. Запрошуючи молодих письменників узяти участь в альманахові, що він задумав, "який би змістом і виглядом бодай почасти міг наблизитись до новітніх течій і напрямків в сучасних літературах європейських", висловлював побажання одержати твори "хоч з маленькою ціхою оригінальності, з незалежною сво-бідною ідеєю, з сучасним змістом... де б було хоч трошки філософії, де

б хоч клептик яснів того далекого блакитного неба, що від віків манить нас своєю недосяжною красою, своєю незглибною таємністю". При цьому тут же підкреслювалось, що на "естетичний бік творів має бути звернена найбільша увага", що оголошується війна народницькому шаблону, поезії-катеринці, що "переспівує старі збиті співи...". Новаторства поет прагнув не тільки в змісті, але й у формі. В око впадає мелодійність його поезій, ритмічність, уміння використовувати як старі класичні строфи (октави, сонети), так і експериментувати з двовіршами, терцетами, п'яти— і шестирядковими строфами. Такою своєю діяльністю Микола Вороний сприяв оновленню української літератури, орієнтації її на найкращі європейські традиції. Він став своєрідним явищем в українській культурі кінця XIX — початку XX ст. Його поетична і публіцистична творчість посіла значне й досить помітне місце на розлогих теренах українського письменства.

ОСНОВНІ ТВОРИ:

"Нудьга гнітить", "Євшан-зілля", "Блакитна панна", "До моря", "Vae victis!", "Інфанта", "Іванові Франкові (Відповідь на його Послання)", "Мавзолей", "Ти не любиш мене...", "Зрада", "Dies irae".

ДОДАТКОВА ЛІТЕРАТУРА:

1. Білецький О. Микола Вороний: критико-біографічний нарис // Микола Вороний. Поезії. — К., 1929.
2. Вєрвєс Г. Поет повертається на батьківщину // Вороний М. Твори. — К., 1989.
3. Ільєнко І. Боже! За віщо?: Судний день Миколи Вороного // Українське слово: Хрестоматія української літератури та літературної критики XX ст.: В 4 кн. — К., 2003. — Кн. 1.
4. Ільницький М. Від "Молодої музи" до "Празької школи". — Львів, 1996.
5. Колесник П. Микола Вороний: До 100-річчя з дня народження поета // Українська мова і література в школі. — 1978. — № 2.
6. Павличко С. Дискурс модернізму в українській Літературі. — К., 1997.
7. Сайченко Л., Кислий Ф. Микола Вороний // Нові імена в програмі з української літератури. — К., 1993.